

Ks. prof. dr hab. Lucjan Świto
Katedra Filozofii i Prawa Kanonicznego
Wydział Teologii
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr lic. Artema Nakonechnyy
pt. „Uzależnienie od alkoholu jako przyczyna niezdolności do małżeństwa
w orzecznictwie Sądu Metropolitalnego we Lwowie”,
napisanej pod kierunkiem ks. dr hab. Leszka Adamowicza, prof. KUL**

W odpowiedzi na pismo Pana dra hab. Andrzeja Herbata, prof. KUL, Dziekana Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie z dnia 24 maja 2021 r., które powiadamia o uchwale Rady Instytutu Prawa Kanonicznego z dnia 17 maja 2021 r. powołującej mnie na recenzenta rozprawy doktorskiej mgr lic. Artema Nakonechnyy pt. „Uzależnienie od alkoholu jako przyczyna niezdolności do małżeństwa w orzecznictwie Sądu Metropolitalnego we Lwowie”, przesyłam wymaganą przepisami prawa opinię dotyczącą rozprawy kandydata do stopnia naukowego doktora nauk prawnych.

Temat, problem badawczy

Jednym z najczęstszych tytułów nieważności małżeństwa, którymi zajmują się sądy kościelne, jest niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej. Nic więc dziwnego, że ta podstawowa zasada wynikająca z prawa natury (zgodnie z którym nikt nie może prawnie zobowiązać się do tego, czego nie potrafi wykonać), ujęta w drugiej połowie XX wieku w przepisy kan. 1095 n. 3 KPK oraz kan. 818 n. 3 KKKW, nie przestaje budzić zainteresowania zarówno teoretyków jak i praktyków kanonicznego procesu małżeńskiego. Sprzyja temu rozwój psychologii i psychiatrii, dzięki którym rozpoznanie zaburzeń psychicznych jest coraz większe.

Wśród wielu przyczyn, które mają destrukcyjny wpływ na kondycję psychiczną człowieka, jest między innymi niewątpliwie nadmierne i niekontrolowane picie alkoholu, prowadzące do uzależnienia. Zjawisko to od lat (a nawet rzecz można: od stuleci) jest w kręgu kulturowym Europy Środkowej i Wschodniej nie tylko poważnym problemem społecznym, ale przede wszystkim źródłem ludzkich dramatów. Alkoholizm dotyka nie tylko osobę uzależnioną, ale rzutuje na całe jej środowisko, doprowadzając niejednokrotnie do bolesnej i dramatycznej erozji całej rodziny, w tym wspólnoty życia małżeńskiego.

Współczesna kanonistyka problem uzależnienia od alkoholu wiąże z niezdolnością do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. W to ugruntowane stanowisko kanonistyki wpisuje się również praca doktorska mgr lic. Artema Nakonechnyy pt. „Uzależnienie od alkoholu jako przyczyna niezdolności do małżeństwa w orzecznictwie Sądu Metropolitalnego we Lwowie”. Autor na podstawie analizy wyroków Greckokatolickiego Sądu Metropolitalnego we Lwowie wydanych w latach 2006-2016, które dotyczyły nieważności małżeństwa z tytułu niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej (to jest z kan. 818 n. 3 KKKW), podjął próbę wskazania, w jakim stopniu uzależnienie od alkoholu stanowi – w realiach współczesnych – przyczynę niezdolności do małżeństwa i jak owa korelacja pomiędzy uzależnieniem a przyczyną niezdolności jest postrzegana (i dowodzona) w Trybunale Metropolitalnym we Lwowie.

Doktorant sięgnął więc po problematykę ciągle aktualną, ważną i nośną społecznie, a także mającą wymiar praktyczny. Niezależnie bowiem o tego, iż temat ten jest dobrze opracowany w doktrynie, to jednak spojrzenie na problem alkoholowy przez pryzmat lokalnego trybunału kościelnego przy wykorzystaniu najnowszych osiągnięć psychologii i psychiatrii, dostarczyć może interesujących wniosków uzupełniających stan wiedzy w kanonicznym prawie małżeńskim i procesowym. Podjęty temat posiada więc walor oryginalności, ma znaczenie dla nauki kanonicznego prawa małżeńskiego i tym samym odpowiada wymogom pracy doktorskiej.

Źródła i literatura

Rozprawa doktorska została oparta na wystarczającym materiale źródłowym. Oprócz podstawowych źródeł kościelnego prawa powszechnego, na które składają się między innymi Kodeksy Prawa Kanonicznego z 1917, 1983 i 1990 r., Instrukcja procesowa *Dignitas connubii*, przemówienia niektórych papieży, orzecznictwo Trybunału Roty Rzymskiej, Autor sięgnął do niepublikowanych wyroków Greckokatolickiego Sądu Lwowskiego wydanych w

latach 2006-2016 dotyczących spraw o nieważność małżeństwa z tytułu niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej (kan. 818 n. 3 KKKW). Wystarczająca jest również przeprowadzona i wykorzystana kwerenda bibliograficzna obejmująca głównie opracowania z zakresu materialnego i procesowego małżeńskiego prawa kanonicznego. W wykazie bibliografii wśród źródeł Doktorant wyróżnił dokumenty Kościoła, orzecznictwo Roty Rzymskiej, orzecznictwo Greckokatolickiego Sądu Lwowskiego oraz orzecznictwo innych sądów, natomiast wśród literatury przedmiotu Doktorant wyróżnił literaturę prawno-kanoniczną oraz literaturę psychologiczną, a także encyklopedie, słowniki i strony internetowe. Pozycje uwzględnione w bibliografii mają swoje odzwierciedlenie w treści pracy i przypisach.

Struktura i treść pracy

Rozprawa doktorska ma postać maszynopisu zatytułowanego „Uzależnienie od alkoholu jako przyczyna niezdolności do małżeństwa w orzecznictwie Sądu Metropolitalnego we Lwowie”, liczy 220 stron i składa się ze strony tytułowej, spisu treści, wykazu skrótów, wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia, bibliografii. Na oddzielnych niespiętych stronach zostało dołączone streszczenie w języku polskim i angielskim. Biorąc pod uwagę tytuł dysertacji oraz treść przyjętych rozdziałów, układ pracy jest logiczny i nie budzi zastrzeżeń.

Wstęp jest co do istoty merytorycznie poprawny, gdyż zawiera prawie wszystkie konieczne przy tego rodzaju pracach elementy, które powinny tam się znaleźć. Doktorant nakreślił tło tematu, postawił problem badawczy, omówił wykorzystane źródła i literaturę oraz zarysował strukturę pracy. Zabrakło omówienia użytych metod pracy.

Rozdział pierwszy pt. „Charakterystyka uzależnienia od alkoholu”, niejako wprowadzający, dokonuje opisu samego zjawiska uzależnienia od alkoholu. Autor podejmując ten problem z punktu widzenia najnowszych osiągnięć psychologii, psychiatrii i medycyny, określił kryteria diagnostyczne pomocne do rozpoznania uzależnienia od alkoholu, usiłując wskazać wpływ tego uzależnienia na kondycję psychiczną osoby spożywającej alkohol w sposób niekontrolowany i nadmierny. Na podkreślenie zasługuje fakt, iż w rozdziale tym Doktorant dokonuje pewnej rekapitulacji wiedzy współczesnej w zakresie problematyki uzależnienia alkoholowego, przybliżając dominujące aktualnie stanowiska doktryny w tej materii. Cenną częścią tego rozdziału jest również analiza tzw. syndromu DDA (Doroślego Dziecka Alkoholika).

W rozdziale drugim pt. „Uzależnienie od alkoholu a zdolność do małżeństwa” Doktorant w oparciu o doktrynę przedmiotu oraz orzecznictwo rotalne podjął próbę wykazania, iż zespół uzależnienia od alkoholu, w tym także syndrom DDA, ma wpływ na zdolność konsensualną do wyrażenia zgody małżeńskiej, stając się jednym z rodzajów dolegliwości psychicznych. Autor słusznie zwrócił uwagę na to, iż nie każda forma i stadium uzależnienia od alkoholu będzie skutkowałą niezdolnością do wyrażenia ważnego konsensu małżeńskiego. Nie da się bowiem wyznaczyć wspólnego kryterium uzależnienia od alkoholu, w oparciu o które można by określić niezdolność do wyrażenia ważnego konsensusu małżeńskiego.

Rozdział trzeci pt. „Dowodzenie niezdolności konsensualnej z powodu uzależnienia od alkoholu”, to przede wszystkim omówienie ogólnych reguł i środków dowodowych, które powinny być uwzględnione w dowodzeniu nieważności małżeństwa z tytułu niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej. Rozdział ten systematyzuje wiedzę, którą powszechnie zajmuje się doktryna.

Najbardziej cenną i oryginalną częścią dysertacji jest rozdział czwarty pt. „Orzecznictwo greckokatolickiego Sądu Lwowskiego w latach 2006-2016”, w którym Doktorant analizuje wyroki o nieważność małżeństwa Greckokatolickiego Sądu Lwowskiego, w których pojawił się problem uzależnienia od alkoholu. W rozdziale tym, zawierającym niejako istotę tytułowego problemu badawczego, Autor poddał analizie ponad 30 sentencji, które zostały wydane w wymienionym trybunale w badanym przedziale czasowym. Przeprowadzona kwerenda orzeczeń i ich analiza dostarczyła między innymi danych statystycznych prowadzonych spraw, opisów zdiagnozowanych postaci uzależnienia od alkoholu, a także sposobu dowodzenia nieważności małżeństwa, co pozwala na dokonanie swoistej rekonstrukcji „profilu” analizowanych przypadków.

Ostatnią częścią strukturalną dysertacji jest zakończenie, w którym Doktorant zebrał wyrażone wcześniej tezy, które były przedmiotem jego analiz.

Wniosek końcowy

Przedstawiona do oceny w przewodzie doktorskim praca mgr lic. Artema Nakonechny pt. „Uzależnienie od alkoholu jako przyczyna niezdolności do małżeństwa w orzecznictwie Sądu Metropolitalnego we Lwowie” stanowi interesujący przyczynek do badań nad jurysprudencją trybunałów lokalnych. Dokonując analiz zakreślonych tytułem dysertacji

Autor wykazał się umiejętnością postawienia oryginalnego problemu naukowego, dostosowania do jego rozwiązania logicznej konstrukcji, a także konsekwencją badawczą.

Problem uzależnienia od alkoholu jako przyczyna nieważności małżeństwa sam w sobie nie tylko nie jest zagadnieniem nowym, ale nawet – rzecz by można – jest zagadnieniem dość dobrze rozpoznany, które było już przedmiotem licznych, wieloaspektowych badań i doczekało się równie wielu naukowych opracowań. Dysertacja mgra lic. Artema Nakonechnyego jest jednak opracowaniem pierwszym (sporządzonym w języku polskim), które w sposób kompleksowy przybliży w zakresie tytułowej materii orzecznictwo sądu kościelnego Kościoła Greckokatolickiego we Lwowie. Ten obszar badań jawi się jako naukowo interesujący, gdyż przede wszystkim pozwala na poczynienie spostrzeżeń co do optyki interpretacyjnej przyjmowanej przez praktykę sądową trybunału lwowskiego, w zakresie zarówno samego pojęcia uzależnienia od alkoholu, jak i jego kwalifikacji w kontekście przyczyn nieważności małżeństwa. W odniesieniu do pierwszego z wymienionych aspektów sygnalizacyjnie jedynie odnotować warto, że wprawdzie próba formalnego określenia tego, czym jest zespół uzależnienia alkoholowego podjęta został przez Światową Organizację Zdrowia już w 1951 r., jednak w literaturze przedmiotu wciąż nie ma jednej definicji „alkoholizmu”, która nie budziłaby kontrowersji w doktrynie i byłaby przyjmowana powszechnie, bez zastrzeżeń. Podobnie niejednoznacznie bywa wciąż postrzegany alkoholizm jako przyczyna nieważności małżeństwa w orzecznictwie trybunałów kościelnych. Na przestrzeni ostatnich lat jurysprudencja w tej kwestii wyraźnie ewoluuje, co po części wynika także z dynamicznego rozwoju współczesnej psychologii i psychiatrii. Na podkreślenie zasługuje również fakt, że mimo, iż przedmiotowa praca dotyczy *stricto* uzależnienia od alkoholu i jego wpływu na nieważność małżeństwa, Autor w badaniach swoich wykroczył (słusznie!) poza literalne ramy tematu, trafnie wiążąc badany problem również z syndromem DDA. Analiza syndromu DDA w optyce nieważności małżeństwa jest zagadnieniem – jak wydaje się – wciąż nie do końca pogłębionym naukowo, co wskazuje na istnienie interesującego kierunku badawczego i otwiera perspektywę dalszych, naukowych poszukiwań.

Praca mgr lic. Artema Nakonechnyego stanowi zatem zarówno ciekawy głos w naukowej debacie, która w tytułowej materii toczy się, jak i wskazuje nowy obszar badawczy, będąc jednocześnie przykładem umiejętnego łączenia teorii i praktyki oraz prawa w działaniu, to jest w praktyce orzeczniczej.

Pewien niedosyt budzić może jedynie zawężenie przeprowadzonych analiz tylko do orzecznictwa lokalnego, bez głębszych odniesień do jurysprudencji rotalnej, mimo, że wyroki

Trybunału Roty Rzymskiej nie umknęły uwadze Doktoranta. Szkoda, że w dysertacji tej Autor nie pokusił się o szerszą syntezę wniosków i nie podjął choćby próby odpowiedzi na pytanie, czy – a jeśli tak, to na ile – orzecznictwo greckokatolickiego Sądu Lwowskiego wpisuje się w linię orzeczniczą Trybunału Roty Rzymskiej. Odpowiedź na pytanie, czy praktyka orzecznicza lokalnych sądów kościelnych koresponduje (w wybranym obszarze tematycznym) z praktyką rotalną mogłaby być bowiem dla trybunałów lokalnych źródłem ciekawych wskazówek i wniosków.

Niezależnie jednak od uwagi powyższej stwierdzić należy, że mgr lic. Artema Nakonechny sięgając po temat określony tytułem przedłożonej rozprawy doktorskiej podjął się analizy problematyki naukowo ciekawej, mającej walor praktyczny i – we wskazanym kontekście – nowatorskiej. Podjęty temat posiada walor oryginalności, ma znaczenie dla nauki kanonicznego prawa małżeńskiego i tym samym odpowiada wymogom pracy doktorskiej. Struktura pracy jest w zasadniczej mierze poprawna i uzasadniona, warsztat językowy staranny, a prowadzony wywód logiczny, odpowiadający tematyce wskazanej w tytule i konsekwentnie zmierzający do osiągnięcia wyznaczonego we wstępie celu badawczego. Autor zrealizował swoje zamierzenia badawcze i dał dowód, że umie myśleć i pracować naukowo poprawnie.

Biorąc więc pod uwagę, iż przedstawiona do recenzji dysertacja spełnia wszystkie wymogi stawiane rozprawie doktorskiej w świetle Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2003, nr 65, poz. 595, późn. zm.) w związku z art. 179 ust. 2 i ust. 3 Ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. 2018 poz. 1669) i § 24 ust. 2 Statutu KUL, **stawiam pozytywny wniosek** do Rady Instytutu Prawa Kanonicznego na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie o dopuszczenie mgra lic. Artema Nakonechny do dalszego etapu przewodu doktorskiego.

Olsztyn, dnia 7 sierpnia 2021 r.

ks. prof. dr hab. Lucjan Świto